
KÉRDÉSEK ÉS VÁLASZOK

ESSZÉK VERSEKRŐL*

PAPP TIBOR: KIIRTALAK

Papp Tibor verse a Másik című folyóiratban jelent meg. Önálló címe nincs, mivel egy harmincegy versből álló ciklus része. Zenett – ez a fiatal költő formai leleménye. A klasszikus japán versformát adaptálta az európai költészeti hagyományba. A zenett elnevezésében is utal a Zen-buddhizmus és a szonett ötvözésére. A tizennégy sor japán számmisztika szerint tagolódik 3–5–3–3-ra, ami három haikut és egy tankát foglal magában. A szonettben megszokott tizenharmadik sor nyomatékát itt a záróhaiku vállalja magára. A következetesen alkalmazott formai szabályok éppúgy meghatározzák az egyes verseket, mint a ciklusokat és magát a kötetet, amely megjelenés előtt áll.

A Kiirtalak címet viselő, szerelmi tematikájú ciklus huszonegyedik darabját választottam, amely meggyőzően bizonyítja, hogy Papp Tibor autentikus versformát hozott létre mondanivalójához. Az indító négyszeres alliteráció meghatározza a ritmust, amit a továbbiakban a belső rímek is megerősítenek. A rövidre zárt ritmusképletek patetikusságot és indulatot sugallnak, erősítve ezzel a rekviemjelleget. Az Úrhoz intézett szavak egyszerre vádolnak és számonkérnek. A „vágy kiölése” gyászt sugall ugyan, de beletörődést nem. Szembeszállást inkább, akár az Úrral is, aki tőlünk a legfontosabbat vette el.

Azt reméltük, egész szerkesztőségek kirekesztésére nem lesz még egyszer példa. Azt reméltük, hamis értékrend sem lesz. Azt reméltük, lesz a verseknek még jó éve, de a tavalyi nem volt az.

KONTRA Ferenc

*Az Újvidéki Televízió Versek 1990 című műsorában sugárzott esszéket az elhangzás sorrendjében közöljük, végül pedig Gerold László szövegét adjuk közre, amely nem hangzott el az adásban

LADIK KATALIN: LÁTTAM A KUTYÁKAT

Képi eszköztárában szép, jelentésében mély, sugallatában korszerű létversel ajándékozta meg olvasóit a *Híd* múlt évi márciusi számában Ladik Katalin.

Egy kiválóan fölépített kozmikus látomással állunk szemben, melynek első és utolsó versszaka feszes gondolati ívbe zárja a kompozíció egészét, és pedig a teremtés előtti pillanatnak és a teremtés aktusát animális fájdalommal elsirató teremtőnek a megidézésével.

E gondolati keretben pedig a születés és megsemmisülés, a teremtés és átminősülés, a lét és nemlét dialektikája zajlik felfokozott dramatikával, aminek legfőbb poétikai eszköze a *surrealista kép*, közelebbről pedig a századvégünk tudományos-fantasztikus filmjeinek képvilágát felidéző abszurd, képtelen kép. (Figyeljünk föl például a *fagyos* földből kiemelkedő kutyák, és a *fehér ingben integető* antropomorf, emberformájú kutyák – avagy kutyáemberek – víziójára!):

A vajúdó mindenség látomása áll így össze a versben, melyet mindenekelőtt az foszt meg az időtlenségtől és időfelettségtől, illetve az tesz kor-szerűvé, a század- és ezredvéggel együttrezgővé, hogy sugallata ugyanolyan reménytelen, mint amilyen maga az úgynevezett „korvalóság” is. Hisz a mindenségvajúdás teljes disszonanciájában itt csak a rejtelmesen nem-konkrét *maszk* képzete kölcsönöz a létnek metafizikai értelmet és teljes harmóniát, míg magát a versbeni teremtőt – szemben bibliai elődjével, ki a teremtés fölötti spontán örömet fejezte ki ama nevezetes „látá, hogy jó” konstatálásával –, e versbeni ave nélküli teremtőt immár közel sem az alkotás öröme hatja át; épp ellenkezőleg: az emberi öröm teljes ellentéte, az elhibázott mű fölötti animális, *vonító* kín. . .

Ezzel a találó poénsugallattal válik e vízió igazán maivá és időszerűvé.

BOSNYÁK István

LADÁNYI ISTVÁN: 1990. AUGUSZTUS 2.

„Az első élmény, hogy ami rejt, az vezet” – idézhetném Radnóti Sándor egyik tanulmányának egy mondatát. Ladányi István versében a cím az, ami rejt, ami első pillantásra rejtélyes, mint általában a fókusz- és magjellegű műalkotás-címek: 1990. augusztus 2. De a dátumcím egyben – valóban – vezet is, hiszen egy ablakot nyit meg a versben, egy egész utalásrendszert vezet be. Ez képezi a költemény egyik partját, melynek valóságmagva az említett (közéleti) „hajnali hadművelet”. A másik part az „én szabadkai költő vagyok” versindító kijelentésre felfűzött gondolatsor.

E két képzelt part, a vers e két gondolati íve között cikázik a lírai én tekintete, s mivel cikázik – hol önmagára, hol a világra vetül, majd újra vissza –, a két gondolatsorra vonatkozó állítások nem különülnek el, egymásra vonatkoztatatókká lesznek, egybeáramlanak, egymást erősítik. E folyamatot a költeményben rögzített jelentésbeli vagy hangzásbeli azonosságpárok mélyítik el:

„Én szabadkai költő vagyok, / Ezzel az igével létezem” – és
 „Egyáltalán vannak-e odaát?”
 „Mondatra mondat a költő” – és „Barrelra barrel.”
 térkép – és kézirat
 megmosott cipő – és elmosott ország
 tolltól véres tenyér – és véres történelem
 ez írás mint művelet – és hadművelet
 a „minden mű csatatér” Nemes Nagy Ágnes-i gondolata –
 s egy valódi csatatér felsejlő képe. . .

Ladányi versének térképét a spontánul sorjázó gondolatok rajzolják meg. A spontaneitás révén szinte átérezzük a vers megfogalmazásának lélegzetvételi pillanatát, s a spontaneitás rántja be a versbe, mondjuk, a nyomdászt, s ha kell, példaként Vörösmartyt is.

Egy-egy gondolat egy-egy zárt, rövid kijelentő mondat, megfellebezhetetlen állítás; s köztük néhány tanácstalan kérdés. A feszültséget pedig a két part egyidejű jelenléte: a lírai én szándékosan részletezett privát világa s a történelem közti ellentét szikráztatja fel. S hogy a nagybetűs, „véres” történelem mégsem rántja melodramába a költeményt, arról a vers, s különösen a verszárlat iróniája gondoskodik, mely irónia pedig – tudjuk – megtartó erő, fogódzó a semmi ellenében.

HARKAI VASS Éva

GUELMINO SÁNDOR: ZSOLTÁROS RÉSZEGSÉG

Tavaszi verset szeretnék megszólaltatni. Természetesen nem konvencionálisat, de olyat, amelyben ember és természet gondolati egysége legalább felde-reng. Az ilyen versek éppen úgy ritkák, mint az igazi szerelmes versek is irodalmunkban, így hát bátran ajánlom Guelmino Sándor tavaly a *Híd*-ban megjelent Zsoltáros részegség című költeményét. Tulajdonképpen új a költő is, új és friss a verse is, s mint az eddig megismert költeményeinek java, ez is zsoltáros, amiben én ott látom az ünnepélyességet, az áhítatot, függetlenül attól, hogy Guelmino Sándor szívesen találja kifejezési lehetőségeit a vallásos költé-

szet formavilágában, anélkül természetesen, hogy lemondana laikus voltáról és profán világiasságáról. Engem megragadott egy nemes pátosz is a versében, amely igancsak jól hallható. Egy pátosz, amely – amint látom – legújabb költészetünket befutja általában is, és a nemes mondanivaló jellemzője a versek témájától, képvilágától szinte függetlenül. Vele, általa a költő közvetlenül mutatja meg magát ebben a tavaszi vádbeszédben, amely a problematikus léttel perel, de nem panaszkodik, hanem kép-tényeket közöl a létezés lehetetlen állapotairól. A kép háttérreljölataiban pedig a tavasz és a tavaszban a nagybőjt hangulati részletei látszanak. Ám a költő nem a feltámadásképzetet hozza fel vizsgálatásul, hanem az állításnak egy tagadást jelentő formájában közli: „nem ér tiltás a nyomunkba és nem szökünk”! Tűnődhetünk persze, hogy szabadok lennénk, vagy bátrak vagyunk? Nem, csak tudjuk létezésünk határait, korlátait és a „nullára zártág” reménytelenségével néz szembe velük tavaszi pesszimizmusunk – pesszimista tavaszunk Guelmino Sándor most felhangzó költeményében!

BORI Imre

BÖNDÖR PÁL: NÉMAFILM

Olyan költőként ismerhettük meg Böndör Pált, aki mestereinek a keleti bölcseket tartotta, szándékosan szikár, kopár verseiben ennek megfelelően az emberélet elvontabb kérdései foglalkoztatták. Az utóbbi másfél-két évben azonban jelentős elmozdulást figyelhettünk meg lírájában. Azt is mondhatnánk: világszemlélete európaizálódott, pontosabban kelet-közép-európaivá vált. Ha korábban ittlétünkről szólva a lét kapott hangsúlyosabb szerepet, most az itt került előtérbe. S ennek csak egyik jele, hogy egyre gyakrabban hivatkozik a magyar költészet legnagyobbjaira, sokszor az ő költői helyzetüket is újraélve, újrafogalmazva, olyanokra, mint Berzsenyi Dániel, Vajda János vagy éppen Csokonai Vitéz Mihály a Némafilm című versben.

Egyetlen többszörösen összetett kérdést fogalmaz meg ebben a szövegében Böndör Pál, s ez így hangzik: „Arról hogyan szóljon a vers? hogyan én? hogyan te?” Ez az alkotás gyötrelmeit is megjelenítő kérdés keretezi a verset, ebbe ékelődnek bele a versmellékmondatok, mozzanatosan idézve egy bensőséges cselekvéssort, amelyet egy elutasító gesztus zár le. De a versben megjelenik mindennek az ellentéte is, a cselekvés visszafelé is lejátszódik, akárcsak, mondjuk, egy némafilmben, melyet lehet előre is és hátrafelé is pergetni, így hát ami távolodás volt, visszafelé közeledéssé változik.

Szimmetrikus tehát a versnek a szerkezete. Egy Csokonai-kötet olvasásával indul, és mintegy tanulságként, megnyugvasként a kiindulópontoz, Csokona-

ihoz ér vissza. A közte lejátszódó mozdulatsor pedig drámát képes megjeleníteni, a gesztus túlmutat önmagán: egy élet értelme sűrítődik benne.

Szerelmes vers lenne a Némafilm? Hiszen elutasításról és odaadásról, két test ösztönös, intim kommunikációjáról szól! Mindenképpen az. Az is. De ezen túlmenően a benne foglaltak közérzetet is közvetítenek. A feszes szerkezetű vers egyik rétegében a megszólalás, a közeledés lehetetlenségéről szól, s ezzel válik sokunk számára aktuálissá.

TOLDI Éva

BOZSIK PÉTER: FÜGGŐSÉGTÖRTÉNET

Bozsik Péter Függőségtörténet című verse a versírásról mint függőségről, a napi versírás- (és méreg-) adag nélkülözhetetlenségéről szól. Ebből az egész életre érvényes függőségből születnek a versek; a függőség a költő sorsa.

Egy párhuzamot ír le a versben Bozsik Péter. Két egymásra néző, egymásban tükröződő és egymást átvilágító jelentésvonulatot. Ahogyan a hasonló és a hasonlított átvilágítja egymást. Közben pedig, miként tiszteletre méltó párhuzamok, sohasem találkoznak, nem egyesülhetnek.

Egyik oldalon a méregtől való függőség szavai és jelzései: a függőségi viszony, a belövés, a szer, a rákapott, a rászokott, az éhség. A leküzdhetetlen méregéhség. A másik oldalon ugyanezek a szavak és jelzések, de most nem a méregtől, hanem a verstől, a versírástól való függőség szavaiként és jelzéseként. Egy „vidéki”, tolnaisra hangolt „árvacsáth”-helyzet.

Nem azonosítja Bozsik Péter a két egynemű függőséget. Az „olyan, mint” egyszerű modelljével vetíti egymásra a költő a két jelentésvonulatot. Az „olyan, mint” modell mindig jól működik, nem koptatható el, nélkülözhetetlen és „megreformálhatatlan”. Többértelművé és sejtetővé teszi a verset, fel is emeli és le is ejti, a titkok kék ködeibe burkolja és a mindennapi (nyelvi) köz-helyek szintjére süllyeszti. Mindezt egyszerre, egydőben, polifonikusan.

Így kerül a versbe valami játékoság is, meg bőven abból a szomorúságból, hogy nem találhatók meg az igazi szavak, a titkot feltáró és ismeretlen megnevező képek, mozdulatok. A költő szomorúságának forrása, hogy van valami nehézkes közvetítő a tartalom és beszéd között. Valami elkerülhetetlen, ami egyszerre esély a beszédre és versírásra, de egyben leküzdhetetlen akadály is. Erről is megsejtet valamit a Függőségtörténetbe gyűjtött szomorúság. Az „olyan, mint” hasonlatot, sőt egész verset hozó modellje ilyen elkedvetlenül en nélkülözhetetlen közvetítő. Mint a levegő, a víz, a nagy ég felettünk.

Alcíme is van a versnek: Hangulatlíra Joszif Brodskijnak – így hangzik. Tisztelgés (is) a vers a külföldre menekült nagy orosz költő műve előtt, aki

1987-ben irodalmi Nobel-díjat kapott, de fontosabb a műfaji megjelölés az alcímében, az, hogy „hangulatlíra”. Mert a vers jelentéspárhuzamából felsejlő szomorúsághoz még hozzáad némi iróniát. Valami enyhén, rejtetten gúnyoló-dó élcet. Az életre menő és az életbe kerülő megfertőzöttség a versírással, amiről – első szinten – a vers beszél, és ezzel szemben a műfaji megjelölés, a hangulatlíra, ami – ha így egybeírta Bozsik Péter – végül is egy legyintés csupán, önironikus fintor, vakkantás, valami idegenség. Mintha azt mondaná, lám, milyen jól működik az „olyan, mint” modell, simán, olajozottan, amott meg áll valami kietlenül okoskodó, valami műfajt mímelő összetett szó, aminek a jelentése ironikusan édes és léha.

Ezért is meggyőzően jó vers Bozsik Péter Függőségtörténet című költeménye a *Híd* múlt évi júniusi számából.

De elmondom, miért választottam az elmúlt év annyi jó verse közül éppen ezt.

Sok verset olvastam a *Híd*, az *Üzenet*, az *Új Symposion*, a hetilapok, a napilap oldalain. S kilátástalannak látszott, ki tudom-e választani a szerintem legjobbbat. Mert nincs legjobb vers. De erről nem is érdemes beszélni. S akkor Márai Sándor *Naplójában* ráakadtam egy 1947-ből származó feljegyzésre. Így hangzik: „Mi kezdődik? A csajka és a terror. / Több verset olvasni. Elbutít a történelem.” Sohasem lehet tudni, hogy mi kezdődik, nem lehet tudni, hogy mi jön el. A csajka és a terror, az elbutító történelem készenlétben áll. Olvasunk több verset. Bozsik Péter verse még azt is megmondja, miért éppen a vers a legjobb önvédelem, szinte az egyetlen vigasz az örökös bizonytalanságban. Mert a vers írta az életet, a halált, a sorsot, a mindennemű függőséget. Erre tette fel a költő az életét. Ez minden, és ez a legtöbb. A versen innen az elbutítás eszközei állnak ugrásra készen.

BÁNYAI János

SZIVERI JÁNOS: JEHOVA TANÚI

Ha a költő immár „a nyelvet is alig töri – s tűri”, az életét is alig éli és viseli el. Kihunyóban van az a világ, amely olyan pusztulással szembesít, hogy elakad a szó, megnyílik a Semmi. „Megszólalni is, elhallgatni is mind mily érdektelen”, vallja a költő, s a „semmitmondás roppant égisze alatt” az elhallgatás állapotából – „mint szélben a búz” – átúszik a némaságba. Kozmikus az a fehérség, az a vákuum, melynek botrányos tényével mégis meg kell küzdenie.

„Az enyészet megmozduló tervével” vívott „közelharcban” a megszólalás, „az emberi hang” egyre kevésbé jelent önvédelmet. A leegyszerűsödés, a tisztánlátás, a kíméletlen helyrerakás igénye hozza létre a verseket, hogy az „izzó

liliomok” végső látványáról, legyen, aki tanúsítson. „A lét provokatőre” csak most látja, mennyire igaza volt, midőn megállapította: „tökéletlenkedik velünk a világ”. A banalitások botrányos és aljas gépezete őrli fel életünket. A tanúságtevő elhűlve nyugtázza a riasztó hitványság pucér idomait. Leépül őstényeire a lét, képletébe bevésődnek az örök ráncok.

A világ hiábavaló tényeit azonban a költő nemcsak feltárja, de le is döfi. Előki magától az égi felhőket, melyek „mint nadrágon a flekkek, teljesen olyanok, amilyenek lettek”. Feketehumor járja át az abszurd empiriát, s általa élménnyé válik a megtapasztalhatatlan. Feltámadást tervező „hevülő állat”-lényünkről csak groteszk karikatúra készülhet. A „felmagasztosító túlvilági kúra” is immár csak nemi aktus formájában képzelhető el: a költő lerántja magához „isteni mását”, a teremtőt. Az irracionálissal folytatott közösülés az ellenpontoszó világgép végállomása. A Sziveri-féle vágánsköltészet belép az őstények sorába, az utókorra hagyományozva vakmerő és ünnepeles disszonanciáját.

CSÁNYI Erzsébet

BÖNDÖR PÁL: NEM ÉRTEM

Böndör Pál *Nem értem* című verse szerelmes vers. Látszólag szenttelen, tárgyilagos megállapítással kezdődik – „Lehetnénk együtt” –, de a feltételes mód, lehetnénk, egyszersmind belülről, mint láthatatlan kór, kezdi ki a tárgyilagos közlést. Lehetnénk, de nem vagyunk. Hogy miért, arról szól a vers, azért íródott. Tovább olvasva nemcsak a feltételes mód kap nyomatékot – „lehunyám a szemem” –, hanem a vershelyzet is egyértelművé lesz – „mint most teszem” –, a feltételes mód a vágy, a kívánság következménye. Valaki lehunyja a szemét, s azt képzelet el, ami nincs: a másikat. A vers tehát nem a beteljesülést hirdető, hanem a másik hiányáról szóló, emiatt panaszkozó szerelmes versek közé tartozik. A hiány fájdalomról ír Böndör Pál. S ezt nem a szerelmes versekre gyakorta jellemző romantikus jelzők, képek segítségével közli, mondja ki, hanem végtelenül egyszerűen: „úgy rágnám be magam, mindennapjaidba apránként, mint az egér rája be magát a falba”. És ez az egyszerűség hitelesebb, őszintébb, de fájdalommal minden szívárványos, lázas képnél. Ezt az egyszerűséget folytatja a vers második részének nyitó mondata is: „Mit csinálsz most?” – kérdezi a költő a másiktól, aki nincs, aki hiányzik, de akire neki annyira szüksége van, lenne. A vers második része, szemben az imént bemutatott elsővel, amely szinte tüntet egyszerűségével, költőietlenségével, csupán a feltételes mód többszöri említése jelez némi bonyolultságot, ez a második rész látszólag folytatja az első közlésmódját. Látszólag, mert a legmindennapi kérdéshez – „Ugyan milyen elveszettnek hitt hitvány holmiért hajolsz le

éppen?” – váratlanul kettős értelmű, kétféleképpen érthető szókapcsolat tárul. A „nem értem”. Vagyis másért, valamiért, nem értem. Álljunk csak meg egy pillanatra. Miért is lehet lehajolni? Sok mindenért, többek között valakiért is, valakinek az életéért, megfogni, magunkhoz emelni azt, „aki ez ideig még el sem” vészett, de ettől függetlenül nincs, lent van, valahol nagyon lent, a padlón, ahogy mondani szokás. Ugyanakkor a vers utolsó mondata más értelmet kölcsönöz a „nem értem” szókapcsolatnak: nem értem, hogy „Miért van így, ahogy van, ha lehetne másképpen?” És erre a kérdésre – hasonlóképpen mint arra, amit gyönyörű versében, az Esti kérdésben Babits Mihály fogalmazott meg: „miért nő a fű, hogyha majd leszárad? / miért szárad le, hogyha újra nő?” – nincs felelet. Annyira természetes, igaz, hogy válaszolni sem lehet rá. Csak kimondani, leírni – hátha a másik felel rá, az, akivel együtt lehetnénk, de nem vagyunk. Aki lehajolna értem. Hogy miért nem teszi? Nem értem.

GEROLD László

Aleksandar Sekulić: Fejtanulmány